

Александр ДЮМА

Граф
Монте Кристо

Уф қалъасининг
махбуси

"Ақи аср авлоди"

2011

УДК: 821.512.133

84(4Фр)

Д-95

Дюма Александр. Граф Монте-Кристо. (Иф қалъасининг маҳбуси). Роман. Русчадан Т.Рустамов тарж. Биринчи китоб. –Т.: «Янги аср авлоди», 2010. – 748 б.

Бу китоб – кўплар кутган дурдона. У жаҳон адабиётидаги энг сара асарлар рўйхатига киради. Гарчанд “Граф Монте Кристо” яратилганига бир неча асрлар ўтган бўлса-да, ундаги улугвор ғоялар, ўлмас туйғулар, орзулар ва армонлар талқини сира-сира ўз аҳамиятини йўқотмайди. Асардаги қаҳрамонлар, уларнинг ҳаёти, кечинма ва кечмишлари, воқеалар занжири ўқувчини китобга ипсиз боғлаб қўяди. Айниқса, бош қаҳрамон Эдмон Дантеснинг узоқ йиллик уқубатлари, ана шу йиллар самараси ўлароқ ўзгача инсон бўлиб етишиши, бир вақтлардаги жабр-ситам учун интиқом курашига киришиши бугунги кун ўқувчиси учун ҳам бирдек мароқли.

“Граф Монте Кристо”ни кўплар интиқ кутаётганининг боиси шундаки, ушбу китоб ўзбек тилида чиқарилганига қирқ йилдан ошди. У дунё адабиёти хазинасидан ўрин олган бўлса-да, эҳтимол, ҳажми катталиги боис, бизда бошқа чоп этилмаган. Наприётимиз кўп сонли китобхонларнинг талаб-истакларини инобатга олиб, мазкур ишга кўл урганининг боиси ана шунда.

Марҳамат, ўсмирлик ва улугворлик, эзгулик ва жаҳолат, нафс йўлидаги талотўллар, кимсасиз оролдаги надоматлар, қасосга ундаган турфа саргузаштлар оламига ошно бўлинг, муҳтарам ўқувчи!

ББК 84 (4Фр) Д-95

УДК:821.512.133

Рус тилидан
Тўлқин РУСТАМОВ
таржимаси

ISBN 978-9943-08-667-8

© Александр Дюма,
«Граф Монте-Кристо». (Иф
қалъасининг маҳбуси). «Янги
аср авлоди», 2010 йил.

Биринчи
Қисм

I. МАРСЕЛЬ. ТАШРИФ

1815 йилнинг йигирма еттинчи феввалида Норт-Дам де-ла-Гард қалъасининг соқчиси уч мачтали «Фараон» номли кема яқинлашиб келаётганини хабар қилди. Бу кема Смирна, Триест ва Неаполдан келаётган эди.

Порт лоцмани ҳар галгидек дарҳол гавандан чиқди-да, Иф қалъасини ёнлаб ўтиб, Моржион буруни билан Рион ороли ўртасида келиб кемага чиқди.

Муқаддас Ионна қалъаси майдони бир зумда синчков томошабинларга лиқ тўлди. Бу одат бўлиб қолган, чунки Марселга бирор кема, хусусан қадимий Фокеяда қурилган, жиҳозланган ва юкланган, маҳаллий арматорлардан¹ бирига тобе бўлган «Фараон»га ўхшаш кема келиб қолгудек бўлса, бас, бу бир кутилмаган ҳодиса ҳисобланади-ю, оломоннинг бутун диққат-эътиборини жалб этади-қўяди.

Кема тобора яқинлашиб келяпти, у бир замонлар Каласарен ва Жарос ўртасида вулқон ларзаси оқибатида пайдо бўлган бўғоздан эсон-омон ўтди-да, Пометдан айланиб келаверди. У негадир елканларини ҳалпиллатганча жуда секин ва ғамгин сузар, бу ҳолдан эрмакталаб одамлар, нима бўлдийкин, кема бирор бахтсизликка учрадимикин, деб ўйлаб, ташвишланишарди. Бироқ билагонлар кеманинг ўзига зарар-заҳмат етмаганини, туппа-тузук сузиб келаётганини, лангар ташлашга тайёр эканини, «Фараон»ни тор йўлдан Марсель гаванига олиб киришга тайёрланаётган лоцман ёнидаги ёш йигит кема ҳаракатларидан кўзини узмай, лоцманнинг ҳар бир командасини такрорлаб, роз турганини аниқ кўриб туришарди.

Ҳаммадан ҳам кўпроқ ўринсиз ташвишга тушган бир томошабин кеманинг портга киришини кутиб ўтирмай,

¹ Арматор – кема эгаси.

ирғиб қайиққа тушди-да, ҳайда, «Фараон» томонга, деб қичқирди ва Резерв кўрфази қаршисида кемага ёндашди.

Буни кўрган ҳалиги ёш денгизчи лоцман ёнидан жилиб, шапкасини бошидан олди-да, кема четига келиб тўхтади.

Бу ўн саккиз-йигирма ёшга кирган, қадрли-қомати суқсурдай гўзал, қора кўз ва қора соч ўспириннинг бутун вужудида болалик човлариданоқ хавф-хатарларга қарши курашга одатланган кишиларга хос хотиржамлик ва қатъият акс этиб турарди.

— Ия! Сиз экансиз-ку, Дантес! — қичқирди қайиқдаги киши. — Ўзи нима гап? Нечун кемадагиларнинг ҳамма хомуш кўринади?

— Бахтсизлик юз берди, жаноб Моррель, жуда оғир бахтсизлик! — жавоб қилди ўспирин, — айниқса мен учун жуда катта бахтсизлик: Чивита-Векки олдида машҳур ёқимтой капитанимиз Леклердан жудо бўлдик.

— Юк-чи! Юк нима бўлди? — сўради корчалон.

— Юклар бус-бутун келди, сиз бундан албатта мамнун бўлурсиз, деб ўйлайман... Бироқ бечора капитан Леклер...

— Қандай балого дуч бўлди у? — сўради корчалон анча хотиржамлик билан. — Нима бўлди шонли капитанимизга?

— Дунёдан ўтди у.

— Кемадан йиқилиб тушдими?

— Йўқ, асаби бузилиб, ниҳоятда қийналиб ўлди, — деди Дантес.

Сўнг экипажга ўгирилди-да, қичқирди.

— Ҳой йигитлар! Ҳамма ўз жойида турсин! Лангар ташлансин!

Саккиз ёки ўн матросдан иборат экипаж итоат қилиб, бири елканбоққа, иккинчиси сим арқонга, учинчиси яна бошқа нарсага ёпиша кетди.

Ёш денгизчи уларни бир зум кўздан ўтказди-да, команда бажарилаётганини кўриб, яна ҳамсуҳбатига ўгирилди.

— Қандай юз берди бу бахтсизлик? — сўради тўхтаб қолган суҳбатини давом эттириб арматор.

— Қўққисдан. Порт капитани билан узоқ гаплашиб, сан-манга борди-да, Неаполдан дарғазаб чиқиб кетди, бир кеча-ю бир кундуз ўтгач, безгаги хуруж қилиб, уч кундан сўнг дунёдан ўтди... Биз уни иззат-ҳурмат билан дафн

этдик: бўз кафанга ўрадик-да, оёғи ва боши томонга тўп ўқи боғлаб, Деб-Жильо оролига яқин ерда сувга чўктириб юбордик. Салб ва шамширини бевасига топшириш учун олиб келдик, роса ўн йил инглизлар билан жанг қилиб, келиб-келиб ҳамма қатори тўшақда жон берса-я, бечора! – деди йигитча қайғули оҳангда.

– Чорамиз қанча, Эдмон! – деди тобора кўнгли юмшаб бораётган корчалон. – Бу ўлим ҳаммамизнинг қисматимиз, хуллас, кексалар ўрнини ёшларга бўшатиб бераверишлари лозим, бусиз бутун ҳаёт ўрнидан қимирламай қолган бўларди-да. Демак, гапингиздан маълум бўлдики, юк...

– Мен сизни яна ишонтириб айтаманки, ҳамма юк сақланиб, олиб келинди, жаноб Моррель. Агар йигирма беш минг франк фойда билан қаноатланиб қўя қоламан десангиз, ҳақингиз кетади.

Йигитча «Фараон»нинг юмалоқ минора ёнидан ўтганини кўриб, қичқирди:

– Марс-гитоваларга! Кливер-нирал! Бизань-шкотга! Лангар тайёрлансин!

Буйруқлар худди ҳарбий кемалардагидек, тез бажо келтирилди.

– Шкоталар берилсин! Елканлар штоваларга қўйилсин!

Сўнги команда берилиши биланоқ ҳамма елканлар йиғиштирилди, кема эса энди секин-аста силжиб бормоқда.

– Жаноб Моррель, энди бу ёққа чиқаверсангиз бўларди, – деди Дантес, арматорнинг тоқатсизланаётганини кўриб. – Мана, бухгалтерингиз жаноб Данглар ҳам хонасидан чиқиб келяпти. Сиз истаган маълумотларнинг ҳаммасини шу киши айтиб беради. Мен энди кемани пристанга қўйай, мотам маросимини тайёрлай.

Арматор яна бир бор таклиф қилишларини кутиб турмади-да, Дантес улоқтирган арқонни тутиб тажрибали денгизчига хос моҳирлик билан кемага чиқиб олди. Дантес эса эндиги суҳбатни Моррелга пешвоз чиқиб келаётган Дангларга қолдириб, илгариги жойига қайтди.

Данглар ёши йигирма бешларга бориб қолган, ҳамиша қовоғидан қор ёғиб турадиган, улуғларга хушомадгўю, қарамидагиларга дағал, дарғазаб бир киши эди. У бухгалтер бўлгани учун эмас, кўпинча юқорида зикр этилган феъл-

атвори учун матрослар ундан нафратланишар, Дантесни эса яхши кўришарди.

— Жаноб Моррель шундай қилиб, бахтсизликка учраганимизни сиз аллақачон билиб олибсиз-да? — деди Данглар.

— Ҳа, худди шундай! Бечора капитан Леклер! У жуда ёқимтой ва виждонли одам эди!

— Ажойиб маҳоратли денгизчи эканини айтмайсизми?! Бу унинг энг зўр хислати эди. У бутун умрини сочлари оқариб кексайгунга қадар сувда ўтказди. «Моррель ва ўғли» каби улкан фирманинг манфаатлари йўлида жонбозлик қиладиган одам мана шундай бўлмоғи керак-да, — деди Данглар.

— Чамамда, — деди арматор кемага жой танлаётган Дантесдан назарини узмай, — ўз ишининг устаси фаранги бўлмоқ учун, сиз айтгандек кекса денгизчи бўлиш шарт эмас. Ана қаранг, дўстимиз Эдмонни. Ўз вазифасини қандай моҳирлик билан бажо келтиряпти. Менимча у бировнинг маслаҳатига муҳтож ҳам эмас.

— Тўғри, — жавоб қилди Данглар Дантесга хўмрайиб, унинг кўзлари нафратга тўла эди, — тўғри, ёшлик ва кибр бу йигитчани анча ҳовлиқтириб қўйди. Капитан оламдан ўтиши биланоқ, у ҳеч ким билан маслаҳатлашмай командани ўз қўлига олди-да, тўғри Марселга йўл олиш ўрнига Эльба оролида бир ярим кун вақтимизни беҳуда ўтказишга мажбур этди.

— Командани қўлига олиб, — деди арматор, — тўғри қилибди, капитан ёрдамчиси сифатида ўз бурчини бажарибди. Кемани ремонт қилишга эҳтиёж туғилмаган ҳолда Эльбада бир ярим кунни бекорга ўтказиш хато, албатта.

— Кема бус-бутун, ҳеч шикастсиз эди, жаноб Моррель. Бу йигитчанинг қирроққа чиқамиз, деб инжиқлик қилиши натижасида ана шу бир ярим кун бекор ўтиб кетди.

— Дантес! — деди арматор ўспиринга қараб. — Бу ёққа кел.

— Кечиринг, жаноб, — жавоб қилди Дантес, — бир дақиқада ҳузурингизда бўламан. Сўнг экипажга қараб команда берди: — Лангар узатилсин!

Шу заҳоти лангар ташлашди, занжир эса жаранглаганича чўзилиб кетди.

Лоцман шу ерда ҳозир бўлишига қарамай, Дантес ана шу охирги буйруғи тўла бажарилмагунча ўрнидан қимирламади.

У яна қичқирди:

– Вимпель ярмигача туширилсин, байроқ тугинлансин, реялар тахлансин!

– Ана, қаранг, – деди Данглар, – у энди капитан ўзимман, деб гердайтти, ҳа, жуда ўзига бино қўйиб борапти.

– Тўғри, у чиндан ҳам капитан-да, – жавоб қилди арматор.

– Тўғри, жаноб Моррель, бироқ уни капитан қилиб ҳеч ким, сиз ҳам, шеригингиз ҳам тасдиқлагани йўқ-ку.

– Унинг ўзини капитан қилиб қолдирсак бўлмайдами? – деди арматор, – тўғри, у ҳали ёш, лекин чамаси, жуда жон куйдириб ишлайдиган ва тажрибага бой бўлса керак.

Дангларнинг ранги ўчди.

– Жаноб Моррель, узр, – деди Дантес яқин келиб, – лангар узатилди, энди хизматингизга тайёрман. Сиз мени чақирдингиз, чоғи?

Данглар бир қадам орқага тисарилди.

– Мен сиздан бир нарсани сўрамоқчи эдим: нечун Эльба оролига кирдингиз?

– Нимага кирганимни ўзим ҳам билмайман. Мен капитан Леклернинг сўнгги топшириғини бажардим, холос. У дунёдан кўз юмаётиб мендан бир пакетни маршал Бертранга етказиб беришни илтимос қилган эди.

– Демак, сиз уни кўзингиз билан кўрдингизми?

– Кимни?

– Маршални.

– Ҳа, кўрдим.

Моррель атрофга аланглаб олди-да, Дантесни четга тортди.

– Император-чи? Унинг аҳволи қалай экан? – сўради у қизиқсиниб.

– Менинг билишимча, соппа-соғ.

– Ҳали, императорнинг ўзини ҳам кўрдим денг?

– Мен маршалнинг уйидалигимда у ҳам кириб қолди.

– Сиз у билан гаплашиб ҳам олдингизми?

– Йўқ, у мен билан гаплашди, — жавоб берди Дантес жилмайиб.

– Нима деди у сизга?

– Кемани, Марселга қачон ва қайси томонда кетажанимизни, нима ортиб бораётганимизни сўради. Мабодо кема бўш ва меники бўлганда, у сотиб олишга ҳам тайёр эди шекилли; бироқ мен унга, кеманинг хўжайини «Моррель ва ўғли» савдо фирмаси эканини, мен эса фақатгина капитан вазифасини бажараётганимни айтиб, шаштини қайтардим. «Ҳа, биламан, биламан, — деди у. — Морреллар уруғ-аймоғи билан арматорлик қилишади, улардан бири ҳатто Валансдалигимда, полкимизда хизмат қилган эди».

– Жуда тўғри! — деди қувониб арматор. — У ерда тоғам Поликар Моррель хизматда бўлган эди, то капитанлик унвонини олгунча хизмат қилди. Дантес мабодо тоғамга, «Сизни император эслади», дегундек бўлсангиз, вайсақи чол йиғлаб юборади. Сиз, Дантес, капитан Леклернинг буйруғини бажо келтириб, Эльбада тўхтаб жуда савоб иш қилибсиз. Лекин маршалга хат олиб борганингизни ва император билан гаплашганингизни билиб қолишса, сизга гап тегиб қолиши мумкин.

– Нега менга гап тегаркан? — деди Дантес. — Ахир мен пакетда нима борлигини билмайман-ку! Император менга берган саволларни истаган бошқа кишига ҳам бериши мумкин эди. Кечиринг, ана божхона вакиллари ва карантин ходимлари келишяпти.

– Боринг, азизим, боринг...

Йигитча кетиши билан Данглар яқинлашди.

– Хўш? — сўради у. — Ахир у сизга нима учун Порто-Феррайога кирганини айтгандир?

– Худди шундай, азизим Данглар.

– Аҳа! Жуда соз, — деди Данглар. — Дўст ўз бурчини бажармаганини кўрсам тутуним чиқиб кетади-да.

– Дантес ўз бурчини бажарибди, бу соҳада ундан гина қилишга ўрин йўқ, — деди арматор. — Капитан Леклер, Эльбада тўхтагин, деб буйруқ берган экан.

– Айтмоқчи, капитан Леклернинг хатини бердим у сизга?

- Ким?
- Дантес.
- Менга?.. Йўқ, унда хат бормиди?
- Чамамда, пакетдан бўлак, капитан унга бир хат ҳам берди шекилли.
- Қанақа пакет у, Данглар?
- Дантес Порто-Феррайога олиб борган пакет-да.
- Дантеснинг Порто-Феррайога пакет олиб борганини сиз қаёқдан биласиз?
- Данглар қизариб кетди.
- Мен капитаннинг хонаси олдидан ўтиб боряпгандим, шунда у Дантесга пакет ва хат бераётганини кўриб қолдим.
- У менга бу ҳақда ҳеч нима дегани йўқ, мабодо хат бўлса, беради.
- Данглар ўйланиб қолди.
- Ундай бўлса, жаноб Моррель, бу гапни Дантесга айтманг, илтимос қиламан. Мен чамаси янглишаётибман.
- Шу пайт ёш денгизчи қайтиб келди. Данглар яна ўзини четга олди.
- Хўш, азизим Дантес, энди бўшадингизми? – деб сўради арматор.
- Ҳа, бўшадим, жаноб Моррель.
- Жуда тез тугатдингиз-а?
- Тўғри, божхона вакилларига молларимизнинг рўйхатини топширдим, портдан лоцман билан бирга одам юборишган экан, унга ҳужжатларимизни бериб юбордим.
- Бу ерда энди ишингиз йўқми?
- Дантес атрофга бир назар ташлаб олди.
- Йўқ, ҳамма иш жойида, – деди у.
- Юринг, овқатни бизникида қиламиз.
- Узр сўрайман, жаноб Моррель, мен ҳаммадан олдин отам ҳузурда бўлишим лозим. Илтифотингиз учун раҳмат.
- Бу гапингиз тўғри, Дантес, жуда тўғри. Ибратли ўғил эканингизни биламан.
- Менинг отам қалай экан? – сўради Дантес паришон ҳолда, – сиз биласизми, соғ-саломатмикан?
- Мен, азизим, отангизни кўрганим йўқ, бироқ ўйлайманки, у соғ-саломат бўлса керак.
- Ҳа, у ўз кулбасидан ҳеч ёққа жилмай ўтиргандир.

— Демак, сиз бўлмасангиз ҳам у ҳеч нарсага муҳтож бўлмаган экан-да.

Дантес илжайиб қўйди.

— Отам жуда мағрур; бошидан қанчалик муҳтожлик кечирмасин, худодан бошқа ҳеч кимдан ёрдам сўрамайди.

— Демак, отангиз ҳузурида бўлгач, бизникига ташриф буюрасиз, шундайми?

— Яна бир қарра узр, жаноб Моррель, менинг яна бир бурчим борки, уни ҳам бажо келтириш мен учун қарзи қиёматдир.

— Э, шундай денг! Каталанида ҳам сизни худди отангиз каби сабрсизлик билан кутаётганларини унутиб қўйибман — у тенги йўқ гўзал Мерседес-да!

Дантес жилмайди.

— Э, гап бу ёқда экан-ку! — давом этди арматор. — «Фараон» қачон келади, деб уч марта сўраб келган эди. Бунинг боисини мана энди англадим. Эдмон, маликангиз гўзалларнинг гўзали, жуда бахтли экансиз!

— У маликам эмас, менинг қайлигим, — деди жиддий тусда денгизчи.

— Баъзан иккисининг фарқи бўлмайди, — деди кулиб арматор.

— Бунинг бизга дахли йўқ, — жавоб берди Дантес.

— Майли, Эдмон, сизга жавоб. Сиз менинг ишларимни жуда бошлаб бажо келтирдигиз, энди мен ҳам сизга ишларингизни битириб олмоқ учун эркинлик бермоғим лозим. Пуддан қалайсиз? Керак бўлса берайин?

— Йўқ, эҳтиёж йўқ. Сафар вақтидаги маошларим шундай тахи бузилмай турибди. Бу деяри уч ойлик маош.

— Жуда батартиб одам экансиз, Эдмон.

— Жаноб Моррель, биласизки, отам камбағал одам.

— Биламан, биламан, сиз ибратли ўғилсиз. Боринг, отангиз олдига боринг. Меним ҳам ўғлим бор, уч ой айрилиқдан қайтган ўғлимнинг мен билан учрашувига бирор киши халақит бергудай бўлса, мен ҳам ўша кишидан жуда хафа бўлган бўлардим.

— Демак, менга рухсатми? — деди йигитча таъзим қилиб.

— Менга бошқа гапингиз бўлмаса, боринг.

— Бошқа гапим йўқ.

— Капитан Леклер ўлиш олдидан менга сиздан хат йўлламаганмиди?

— У хат ёзишга ожиз эди... Саволингиз ёдимга бир нарсани келтирди. Сиздан икки ҳафталик таътил сўрайман.

— Тўй учунми?

— Ҳам тўй, ҳам Парижга бориб келиш учун.

— Бўпти, майли. Биз олти ҳафтача юк тушириш билан банд бўламиз, уч ойсиз денгизга чиқолмаймиз. Шундай бўлса-да, уч ой ўтди деганда шу ерда ҳозир бўлмоғингиз керак, — деди сўзини давом этириб арматор денгизчининг елкасига қоқиб, — «Фараон» ўз капитанисиз сафарга чиқолмайди.

— Ўз капитанисиз! — қичқириб юборди Дантес, унинг қувончдан кўзлари чақнаб турарди. — Астароқ гаширинг, жаноб Моррель, чунки ҳозир сиз дилимдаги сирли тилагимни айтдингиз. Мени сиз «Фараон»нинг капитани қилиб тайинламоқчимизсиз?

— Агар якка ўзим хўжайин бўлганимда шу заҳотиёқ қўлимни бериб, «Иш битди, тамом-вассалом!» деб қўя қолардим. Афсуски, шеригим бор. Сиз италянларнинг мақолини билсангиз керак: «Шериги борнинг хўжайини ҳам бўлади». Бироқ ишнинг ярми битган, чунки икки овоздан бири сизники. Иккинчисини ҳам сизга тобе этишни менга қўйиб бераверинг.

— Оҳ, жаноб Моррель! — деди қичқириб йигитча кўзлари ёшга тўлиб, арматорнинг қўлини сиқаркан, — сизга отам ва Мерседес номидан миннатдорчилик билдираман.

— Бўпти, бўпти, Эдмон! Отангиз ҳузурида ҳам, Мерседес ҳузурида ҳам бўлиб, уларни хурсанд қилинг, сўнг қайтиб келинг.

— Истасангиз қирғоққа ўтказиб қўяй?

— Раҳмат. Мен бу ерда қолиб, Данглар билан ҳисоб-китобларни кўздан кечирай. Сафарда ундан мамнун бўлгандирсиз?

— Мамнун бўлдим ҳам, бўлмадим ҳам. Бир дўст сифатида ундан хурсанд эмасман. Бир гал у билан жанжаллашиб қолдим-да, қизиққонлик қилиб Монте-Кристо оролида ўн минутча тўхташни ва жанжални узил-кесил ҳал этишни таклиф қилдим. Бу тентаклик эди, албатта, бундай

демаслигим керак эди. У таклифни рад этиб, ақлли иш қилди. Ана ўшандан бери у мени жуда ёмон кўриб қолди чамамда. Бухгалтер сифатида унга ҳеч қандай эътироз билдириш мумкин эмас. Сиз ҳам унинг хизматидан мамнун бўлурсиз албатта.

– Бироқ Дантес, очиғини айтинг-чи сиз «Фараон»га капитан бўлсангиз, Данглар билан бирга ишлармидингиз?

– Жаноб Моррель, капитан бўлиб ишлайманми, унинг ёрдамчиси бўлибми, барибир, мен хўжайинларим ихлос қўйган кишиларни ҳамиша ҳурмат қиламан.

– Жуда тўғри, Дантес, сиз жуда ажойиб йигитсиз, жуда ажойиб. Қани энди, жўнанг: кўриб турибманки, тоқатингиз тоқ бўлиб, типирчилаб турибсиз.

– Демак, мен таътилдаман-а?

– Бораверинг деяпман-ку, ахир.

– Қайиғингизни олсам майлими?

– Олинг.

– Хайр, жаноб Моррель. Минг-минг раҳмат сизга.

– Хайр, Эдмон. Омадингизни берсин!

Ёш денгизчи ирғиб қайиққа минди, рулга ўтирди-да, Каннебьер кўчаси томон ҳайдашни буюрди. Икки матрос эшкакни зўр бериб эша бошлади. Қайиқ зич-зич қайиқлар орасидан, икки ёнда саф тортган кемалар ўртасидаги тор жойдан ўтиб, Орлеан қирғоғига жадал йўл олди.

Арматор уни то қирғоққача жилмайиб кузатди ва ирғиб тош кўчага тушганини, саҳармардонда то кеч соат ўнгача машҳур Каннебьер кўчасини тўлдириб сайр қиладиган оломон орасига шўнғиб кетганини кўриб турди. Фокеяликлар бу кўчани жуда кўкларга кўтариб: «Парижда ҳам Каннебьер кўчаси бўлсайди, Париж ҳам кичкина Марсель бўлиб қоларди», деб мақташади.

Арматор аланглаб, орқасида турган Дангларни кўриб қолди. Данглар гўё унинг буйруғига мунтазирдай кўринса-да, икки кўзи ёш денгизчида эди. Лекин бир вақтнинг ўзида ёш денгизчини кузатиб турган бу икки қарашда тамоман бир-бирига қарши икки хил маъно бор эди.

II. ОТА ВА ЎҒИЛ

Нафрат ўтида жизғанақ бўлаётган Данглар арматор олдида ўз ўртоғини балчиққа бўлғайверсин, биз Дантесни кузатиб борайлик. У Каннебьер кўчасини бошидан охиригача босиб ўтди-да, Ноайль кўчасини орқада қолдириб, Мельянски хиёбонининг чап томонидаги бир уйга кирди, қоп-қоронғи зинапоядан чопқиллаб бешинчи қаватга кўтарилди, бир қўли билан панжарани ушлаб, иккинчи қўли билан гупиллаб ураётган юрагини босиб, ярим очиқ эшик олдида тўхтади. Эшик тирқишидан кулбадаги ҳамма нарса кўриниб турарди.

Унинг отаси мана шу кулбада истиқомат қиларди.

«Фараон»нинг келганини ҳали чол эшитгани йўқ. У стулга чиқиб, титроқ қўллари билан дераза пардаларини тузатяпти. Шу пайт кимдир тўсатдан уни орқасидан қучоқлаб олди. Таниш овоз эшитилди:

— Ота!

Чол қичқириб орқасига ўгирилди-да, ўғлини кўриб, унинг қучоғига отилди. Чолнинг аъзойи баданини титроқ босган эди.

— Нима бўлди сизга, ота? — сўради ўғли ташвишга тушиб.
— Тобингиз қочганми?

— Йўқ, йўқ, азизим Эдмон, кўзим, жигарбандим, соғман, соғ! Бироқ мен сенинг келишингни кутмаган эдим... Сен мени шошилтириб қўйдинг... бу хурсандчиликдан, ҳа, жуда қувониб кетдим-да. Э, тангрим! Чамамда, ўлаётганга ўхшайман.

— Тинчланинг, отажон, тинчланинг, қаршингизда мен турибман, мен — ўғлингиз Эдмон! Қувонч соғлиққа зарар етказмайди дейишади. Шунинг учун ҳам мен тўғри кириб келавердим. Намунча олайиб қарайсиз, отажон, кўйинг, ундай қилманг, эс-ҳушингизни йиғинг, табассум-ла қаранг менга. Мана мен уйга қайтиб келдим, энди бизга фақат яхшилик ёр бўлади, фақат яхшилик!

— Жуда соз, — деди чол, — аммо қандай қилиб яхшилик ёр бўлади? Бундан кейин биз ҳижрон азобини тортмаймизми?.. Қани, ўғлим, бахтингни ҳикоя қилиб бер менга...

— Аввало шунни айтайинки, мен бутун бошли бир

оиланинг мусибатидан бахтиёр бўлиб қувонаётганим йўқ, асло! Худо сақласин бундай бахтдан. Танграмга аёнки, менга бундай бахтнинг кераги йўқ. Бахт қуши ўзи келиб қўнди бошимга, шу сабабли қайғуришдан ожизман. Капитан Леклер вафот этди, эндиликда Моррелнинг ҳомийлиги остида унинг ўрнини олишим эҳтимолдан узоқ эмас. Тушундингизми, отажон! Йигирма ёшимда капитан бўламан, йигирма ёшимда-я! Бир юз луидор маош, бунинг устига яна фойдадан улуш! Ахир, мен камбағал бир матрос – шундай бўлишини хаёлимга келтира олармидим?

– Тўғри, ўғлим, – деди чол, – бу жуда катта бахт.

– Мен истардимки, дастлабки пулгаёқ сиз ломоносларингиз, настурцияларингиз ва дукчўпларингиз учун боғроғлик уй сотиб олсангиз... Ҳой, отажон, нима бўлди сизга? Беҳуд бўляпсизми?

– Ҳечқиси йўқ, ўғлим... Ҳозир ўтиб кетади!

Чол ҳолдан тойди-да, орқага ташлади ўзини.

– Отажон, ҳозир! Бир стакан вино ичинг, қувват беради сизга. Винонгиз қаерда?

– Ҳожати йўқ, ахтарма, кераги йўқ, – деди чол ўғлини тўхтатиш учун.

– Нега кераги йўқ!.. Вино қаерда, айтсангиз-чи?

Эдмон шкафни тинтий бошлади.

– Овора бўлма... – деди чол. – Вино йўқ.

– Нега йўқ? – қичқириб юборди Дантес. У ҳаяжонланганча гоҳ чолнинг буришиб кетган юзларига, гоҳ бўм-бўш шкаф токчаларига қарарди. – Нечун вино йўқ? Пул етмадими, отажон?

– Сен қошимда экансан, ҳамма нарса муҳайё, ҳеч нарсага муҳтож эмасман энди, – жавоб қилди чол.

– Чамамда, – деди оҳиста Дантес юзидаги терни артиб, – бундан уч ой илгари кетаётиб мен сизга икки юз франк қолдириб кетгандим.

– Тўғри, Эдмон, бироқ сен қўшнимиз Кадрусдан олган қарзни қайтаришни унутган экансан: у буни менинг эсимга солди-да, агар тўламасанг, жаноб Моррелга бораман, деди. Бу сенинг ишингга шикаст беради, деб қўрқдим...

– Сўнг нима бўлди?